

סודן של הגינות הקהילתיות

מדריך מקיף להקמה, תחזוקה והפעלה של גינות קהילתיות

ירקות קיץ

עונת הקיץ - ניסן-תשרי, מרס-אוקטובר. להלן משפחות הירקות של עונת הקיץ.

דלועיים

נמצאים בארץ כבר 3,000 שנים, בעיקר באזור השרון ובאזור עמקי הגליל ובית שאן. באזור השרון הגידול העיקרי היה אבטיח הפקועה ששימש כצמח מרפא (משלשל, גורם הפלות); באזור עמק הגליל ובית שאן השתמשו באבטיח גליל למאכל, היום משמש לגרעינים. את הדלועיים היו זורעים ברבע האחרון של עונת הגשמים (מעט לפני חודש אדר) כדי לשמור עליהם ממזיקים וממחלות.

**המשיכו לגלול את העמודים
יש עוד מידע בהמשך**

סודן של הגינות הקהילתיות

מדריך מקיף להקמה, תחזוקה והפעלה של גינות קהילתיות

לדלועיים בזמן מסוים הפרחים זכריים, ובזמן אחר הם נקביים, כדי למנוע הפריה של הצמח עם עצמו. מועד היות הפרחים זכריים או נקביים ייקבע על פי הצמחים שמסביב, תנאי האקלים והקרקה. לדלועיים יש פיוניות, מעין שורשונים, על כל חלקי הצמח להעברת טיפות הטל הנאגרות על פני הצמח. הטל מטפטף על הקרקע או שהוא יורד לשורשים, שם הוא מתאחסן לקראת השעות החמות. זמן הזריעה הוא כאמור תחילת חודש אדר, בתקופת הגשמים האחרונה של החורף. מאפשרים לנבט להצמיח שני עלים אמיתיים (שאינם פסיגיים) ואח"כ שותלים אותו באדמה.

הירקות השייכים למשפחה זו הם דלעת, אבטיח, מלפפון, קישוא ומלון. משפחה מופלאה זו התאימה את עצמה לעונת הקיץ ופיתחה כמה מנגנונים לניצול מים: הראשון, יצירת חיפוי על הקרקע ובכך מניעת אידוי; בטכניקה זו אפשר להשתמש כאשר רוצים ליצור חיפוי; השני, קליטת טל בלילה; והשלישי, העברה של המים מהעלה לשורש בשעות החום, כך שגם אם נראה שהצמח בתעוקה בשעות הצהריים, אין צורך להיבהל אלא להמתין לערב - אם עדיין בתעוקה, נוסיף לו השקיה, ואם לא - משמע הוא מקבל השקיה מספקת. החיסרון של משפחה זו מתבטא ברגישותם לפטריית הקימחון וכדי להימנע מהתפשטות הפטרייה נדאג לכך שהשכבה העליונה של הקרקע תישאר יבשה, ורק עמוק יותר תהיה לחות.

סולניים

צמחי בר בעלי תכונות מרפא או תכונות רעלניות; ביניהם שיכרום שחור/שחום/צהוב - צמח נפוץ בטבע ששימש כצמח הרדמה; דודא רפואי - שימש לריפוי עקרות (אך ממחקרים עולה שאין בו חומרים העוזרים לעיקור אלא מכיל חומרים משכרים), הפרי רעיל מאוד בתקופת בסרתו. הירקות השייכים למשפחה זו - פלפל, עגבנייה, חציל, תפוז"א - אינם מקומיים ולכן דורשים תנאים מיוחדים. משפחת הסולניים הגיעה לכאן ברובה מדרום אמריקה, שם כמות המשקעים גדולה והחום כבד, לכן חברי המשפחה יהיו רגישים ליובש ולא יניבו פירות נאים, אם לא יקבלו השקיה נאותה. חשוב לזכור כי זרענו ירקות גם מתוך ציפייה לתוצרת, ולכן נשקה לפי דרישות הצמח.

פרפריים

שעועית (יש גם זנים רב-שנתיים). בדומה למה שצינינו על אודות המשפחה בחורף, כך גם בקיץ - המשפחה עמידה ליובש, מקנה מראה פורח ונאה לגינה וקושרת חנקן, אך יש לה גם כמה חסרונות: דורשת הדליה, שאם לא - העלים יירקבו במגע עם אדמה רטובה ולא נוכל לשתול אותה באותה ערוגה עם צמחים אחרים (זה עשוי להוות יתרון, אם רוצים לכסות גדר או פרגולה).

סודן של הגינות הקהילתיות

מדריך מקיף להקמה, תחזוקה והפעלה של גינות קהילתיות

דגניים

משפחה חשובה המהווה את בסיס המזון של מרבית אוכלוסיית העולם; כוללת תירס, חיטה, שעורה, אורז ושיבולת שועל.

לתירס יתרון גדול הן בקצב הגידול שלו והן בערך התזונתי הגבוה שלו; יתרונו הגדול ביותר בגינה קהילתית הוא השימוש הנרחב שאפשר לעשות בו לאו דווקא כמזון אלא כאטרקציה כמו בניית מבוך לילדים או כגדר חיה זמנית. שימושים אלו ייתכנו רק במקום מואר בשמש ובהשקיה סדירה. זריעת תירס צריכה להיות צפופה על מנת למנוע תופעה של קלחים דלילים הקורת כאשר יש מרווחים גדולים בין השתילים.

חבלבלים

נציגת משפחה זו בגינת הירק היא הבטטה, המצטיינת ביכולת כיסוי השטח שלה ויכולת הטיפוס.

איביסקוסיים

במיה - עלולה להתעורר התנגדות של תושבים לגידול הבמיה, משום שיש הרגישים לעלי הירק ולעתים הוא אף גורם פריחה. כמו כן, מראהו של הצמח עלול לבלבל בדמיונו לקנביס. חיסרון נוסף הוא שהצמח אינו מניב את כל פרותיו ביום אחד או בתקופה קצרה אלא יש לאספם מדי יום, כיוון שכשהם דלים הם הופכים סיביים ובלתי ראויים למאכל. יתרונות הבמיה הם עמידותה למחלות ולמזיקים ואי-דרישתה להשקיה ולדישון מיוחדים.

מורכבים

חמנייה - דורשת השקיה מרובה, אך בתנאים טובים גדלה מרשים ומוסיפה יופי ונוי, בנוסף לגרעינים, אשר מושכים לגינה גם ציפורים שונות הניזונות מהם. בדומה לתירס, ניתן להשתמש גם בחמנייה כגדר חיה עונתית. כאשר החמנייה מסיימת את פריחתה ומתחילה ליבול עוטפים את הפרח בשקית ומתחילים לאסוף את הזרעים.

קטיפ

- **דלועיים** - קוטפים בעת פיקוס - השלת הפרח.
- **רחבי עלה** - קוטפים עלים חיצוניים ומשאירים פנימיים (חסה, תרד וכדו'); בכל מקרה לפני התארכות הגבעול
- **כרובית, ברוקולי** - ברגע שנראית פריחה, מסירים אותה
- **כרוב** - נקטף כאשר מתכדרר
- **קטניות** - בתחילת תהליך ההתייבשות של התרמילים ניתן לקטוף זרעים. הצמח ינסה לפרוח ולהוציא עוד מחזור של פירות וזרעים באותה עונה. קטיפ לקבלת ירק טרי יבוצע ברגע שהתרמיל מתחיל להתעבות.
- **צנון, גזר, צנונית** - קרוב ביותר למועד הפריחה. רגע לפני הפריחה הצמח מתחיל להתרומם.

סודן של הגינות הקהילתיות

מדריך מקיף להקמה, תחזוקה והפעלה של גינות קהילתיות

- **בצל ירוק** - ברגע שמראה העלים יפה ורענן.
- **בצל יבש** - כאשר העלים נופלים.
- **חציל** - צריך להיות קל; אם הוא כבד – סימן שהוא עדיין בוסר; או כאשר עלי הגביע נפרדים מהפרי. אם הוא מרשרש - הזרעים קשים והוא בשל מדי.

תכנון ערוגה

מומלץ מאוד לתכנן את ערוגות הירקות על פי הצמחים שרוצים לשתול בהן, כלומר, קודם לדעת מה שותלים, ואז להכין את הערוגה וההשקיה ורק לאחר מכן לשתול. שלושת המרכיבים המרכזיים שלהם זקוק כל צמח: שמש, מים וקררע.

שמש

מיקום הערוגה: את הערוגה יש למקם בשמש מכיוון צפון לדרום. כיוון זה מבטיח כי כל הגידולים יזכו לשמש בשעות הבוקר או הצהריים, בתנאי שהגידולים מדורגים: במרכז הערוגה ממוקמים הצמחים הגבוהים, וכך הגובה הולך ופוחת לכיוון מזרח ומערב. בערוגות מזרח-מערב צריך ליצור דירוג של הצמחים - מהנמוך בדרום לגבוה בצפון. מומלץ שלא לשתול ירקות בצל. אפשר לשתול מתחת לעצים נשירים, אך לא מומלץ לשתול מתחת לעצים ירוקי-עד.

מים

על פי דרישות הצמח: יש למקם צמחים שצורכים פחות מים בחלקה העליון של הערוגה, וצמחים שצורכים יותר מים - בחלקה התחתון (לשם יתנקזו המים). ישנם צמחים ששתילתם בסמיכות לצמחים מסויימים תשפיע באופן חיובי על התפתחותם, הם מכונים, צמחים שכנים. במקרה כזה חשוב להתאים את ההשקיה לסוגי הצמח: בצמחים ששורשיהם נפרשים ובסמוך לצמחים עם שורש שירד לעומק קיים ניצול המים המיטבי. חלחול המים בסוג הקרקע - כאשר החלחול בקרקע מועט, למשל באדמת הר, עמק וחרסית - מומלצת השקיה בטפטוף לפרק זמן ארוך; כאשר החלחול מוגבר, למשל באדמת חול וחרמה, מומלץ טפטוף לפרקי זמן קצרים. רגישות עלים: השקיה בהמטרה עלולה להגביר קימחון ומחלות עלים.

קרקע

צורת השורש: צורת השורש משפיעה על עומק הפיכת הקרקע. בצמחים עם שורשים עמוקים צריך להפוך את הקרקע לפחות בעומק השורש (המטרה: לסייע לירקות). בצמחים עם שורש רחב אפשר שלא לחפור יותר מדי לעומק, משום שחפירה כזו תגביר את חלחול המים. סוג השורש של הצמח ייקבע על פי מראהו מלמעלה. כך, לדוגמה, לגזר שורש עמוק. לרוב מופיע שרטוט של מבנה השורשים של הצמח על שקית הזרעים (ניתן למצוא מידע בטבלת הזריעה, ראה נספחים).

סודן של הגינות הקהילתיות

מדריך מקיף להקמה, תחזוקה והפעלה של גינות קהילתיות

סוג הקרקע: סוג הקרקע משפיע על כמות הקומפוסט שצריך להוסיף ועל התפקיד שהוא ממלא: בקרקע כבדה (למשל, חרסיתית) הקומפוסט מגביר אוורור; בקרקע קלה (למשל, חולית) הקומפוסט מצמצם חלחול ומעשיר את הקרקע.

חילופי עונות בגינה

להלן שלוש שיטות להחלפת הגידולים בערוגות בין העונות (אביב-קיץ / סתיו-חורף):

החלפת כל השטח – עוקרים את כל הצמחייה העונתית, מוסיפים קומפוסט לאדמה, מתחחים אותה, מחדשים את הערוגות ושותלים צמחייה עונתית חדשה. אפשר לערוך חגיגת שתילה.

יתרונות

- זריעה בזמן (זורעים את כל הצמחים ביחד – בדיוק בתאריך הנכון).
- השקיה מותאמת לשלב הגידול (בשלב הזריעה רצוי להגביר את כמות ההשקיה).
- דישון מותאם לשלב הגידול.
- איסוף כל התוצרת – מאפשר קיום אירוע קהילתי.
- חגיגת חילופי עונות ושתילה קהילתית.
- כוח אדם באירוע גדול יכול לסייע לחידוש הערוגות.

חסרונות

- זמנים לא מוחלטים. קשה לעקוב אחר חילופי העונות והם לא זהים לכל המינים בערוגות גם יחד.
- לאחר עקירת הגידולים נשאר שטח ריק, היוצר תחושה של גינה מוזנחת ומעודד ונדליזם.
- נזקי ציפורים (יימשכו לשטח הפתוח, ויאכלו את הזרעים בהיעדר אוכל אחר שנעקר זה עתה).
- אידוי מוגבר (חיפוי הקרקע לצמצום האידוי יפגע גם בנביטת הזרעים).

החלפה מדורגת (לסירוגין) – מחליפים חלק מהערוגות בכל פעם (לפי סדר קבוע שיאפשר השקיה נכונה בקווי השקיה נפרדים).

יתרונות

- השטח אינו ריק לגמרי, אלא יש בו צמחים וערוגות והגינה עדיין נראית טוב. דבר זה מונע ונדליזם ו"טראומה סביבתית" (לשמירה על יתרון זה חשוב להקפיד על מרווחי החלפה גדולים של כחודש).
- מאפשר פיצוי על עונות לא סדירות (אם יש יבולים שנפגעו כתוצאה מקרה, גשם או חמסין, יש אפשרות לתיקון בשתילה השנייה).
- פעילות רב-פעמית בגינה.

סודן של הגינות הקהילתיות

מדריך מקיף להקמה, תחזוקה והפעלה של גינות קהילתיות

חסרונות

- מפסידים אירוע שיכול היה לגייס עוד תושבים.
- אי אפשר לתת כמויות השקיה גדולות לערוגות חדשות לכן התאמת ההשקיה תהיה חלקית (יש צורך בקווי השקיה נפרדים, אחד לערוגות שהוחלפו ואחד לאלה שנותרו).
- זריעה לא בזמן, כאשר קיים פיזור בין הערוגות.
- צריכת שתילים במקום זרעים (מקפיץ עלויות).
- נזקי ציפורים.
- אידוי.

החלפת הצמחים בערוגות על פי הצורך - עקירת השתילים שסיימו את חייהם מתוך הערוגה ושתילת צמחים חדשים במקומם.

יתרונות

- מונע אידוי מים מוגבר.
- תמיד יש כיסוי לקרקע.
- מאפשר עונות ארוכות ליבולים (משאירים אותם כל עוד יש תנובה איכותית).
- אין נזקי ציפורים.

חסרונות

- לא ניתן לבצע השקיה המותאמת לשלב שבו הצמח נמצא.
- הדישון אף הוא אינו מותאם לשלב שבו הצמח נמצא.
- הצמחים הבוגרים יותר מושכים מזיקים. צמח בסוף העונה פחות יעיל בהגנות שלו.
- צמחים מתערבבים (יש מגע בין עלים הגורם לריקבון שלהם).
- עקירת הצמחים הישנים בערוגה גורמת נזקי שורשים לצמחים החדשים.
- תנובה נזרקת (מוסתר מתחת לצמחים אחרים).